

ŠTO JE EUROPA (HRVATSKOJ), ŠTO JE HRVATSKA (EUROPI) U SREDNJEM VIJEKU

ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER

Pitanje odnosa između Hrvatske i Europe kroz povijest gledam prije svega kao pitanje identiteta, pri čemu je osobiti hrvatski identitet dio s jedne strane dio zajedničkih europskih obilježja, a s druge je strane zaseban i svojom zasebnošću obogaćuje i inače raznoliku europsku zajednicu. Jednako su mi važne i zanimljive obje komponente i ono zajedničko i ono osobito. Po mojem mišljenju i jedno i drugo čini europsko. Europa prošlosti u kojoj je na svoj način participirala i Hrvatska je bila, prije svega definirana kulturnim i civilizacijskim dosezima, a ne političkom jedinstvenošću. Danas, iako definirana politički, Europa je prije svega proizvod koji počiva na gospodarskoj snazi i gospodarski interesi su mu svrha. Današnji europski proizvod u svojoj duhovnoj baštini počesto traži samo argumente za trenutačne političke ciljeve, štoviše događa se i da zaboravlja i odstranjuje iz današnje samoidentifikacije bitna obilježja svoje kulturne izvornosti. Takvu "ilustrirajuću" metodu želim na svaki način izbjeći, jer mislim da ne vodi razumijevanju prošle stvarnosti nego prije političkoj manipulaciji poviješću. Drugo, svjedoci smo da se hrvatska historiografija tradicionalno postavljala tako da je odgovarala na razne političke inicijative često ne imajući vlastitu. Prisjetimo se samo koliko je stvaralačke energije potrošeno na uvjeravanja i dokazivanja o pripadnosti ili nepripadnosti Hrvatske ovoj ili onoj državnoj tvorevini ili političkoj opciji. To prihvaćanje tema iz politike osiromašilo je našu spoznaju o prošloj stvarnosti i usmjerilo hrvatsku historiografiju metodološki zastarjelim putevima. Zbog toga nipošto ne bih željela nabrajati argumente koji svjedoče da je u srednjem vijeku Hrvatska bila dio Europe, nego želim postaviti pitanje što je to Europa u srednjem vijeku, što je ona Hrvatskoj i što je Hrvatska njoj, što je od toga temelja ostalo u dugom trajanju. Pod uvjetom da sami kreiramo pitanja i da na njih odgovaramo bez ograničenja trenutačnih političkih ciljeva i zahtjeva današnje političke korektnosti, nije loše za nas procijeniti svoje mjesto i značenje u povijesti, možda i "europskoj povijesti", mjeru zajedništva i mjeru autentičnosti.¹

1) Iako, bila bih sretnija da je Drugi kongres hrvatskih povjesničara učinio napor prema sadržajnoj i metodološkoj inventuri hrvatske historiografije, te da je zacrtao dugoročne stručne i strukovne ciljeve.

Stoljeća između 4. i 15. bila su odlučujuća i vitalna za današnju Europu – u svem europskom naslijeđu, srednjovjekovno je najvažnije, a isto vrijedi i za Hrvatsku. U to su vrijeme bile prihvaćene osobite civilizacijske vrijednosti i u njemu je bila koncentrirana izuzetna stvaralačka i intelektualna energija. Srednjovjekovlje je osnova na koju se sve potonje nadograđuje, pa se i mnogi kasniji procesi i pojave mogu razumjeti samo ako se protegnu do svojih srednjovjekovnih korijena. U tom razdoblju Hrvati doseljavaju, daju svom novom prostoru ime i državnu organizaciju, baštinu koju nalaze ugrađuju u svoje narodno biće, ulaze u kreativnu interakciju sa svojim okruženjem i stvaraju dragocjene temelje svoje kulture. Europa, to jest zajednica europskih država, u srednjem se vijeku prvi puta pojavljuje i kao realnost i kao mentalna predodžba. Već se tada formiraju osnovna obilježja Europe: jedinstvo ostvareno kroz kršćanstvo i kulturu, bogatstvo različitosti – od geografskih do kulturnih, oprečnosti i sukobi između Istoka i Zapada, duboke razlike između Sjevera i Juga, osobite institucije, oblici vlasti, tehnološki i intelektualni napredak, vrijednost rada i produktivnost, afirmacija novog. Mnogo od toga vrijedi i za hrvatske zemlje, razdijeljene zemljopisnim razlikama i političkim podjelama, a spojene etnosom, jezikom i kulturnom baštinom. Hrvatska historiografija često je prenaglašavala političku razdijeljenost hrvatskih zemalja u srednjem vijeku, zanemarujući činjenicu da je politička razdijeljenost i fluidnost granica jedna od karakteristika velikog dijela europskog prostora u tom razdoblju, te da su se druge poveznice dugoročno pokazale jačima i važnijima od političkih. Uostalom, diljem Europe granice se u srednjem vijeku tek uspostavljaju i vrlo su fluidne, a osjećaji pripadnosti definirani su različitim kriterijima među kojima politički kriteriji nisu na prvom mjestu.

Temelj i ishodište mogućnosti europskog jedinstva postavljen je u srednjem vijeku, a taj temelj je kršćanstvo. Tijekom čitavog srednjeg vijeka moćna akcija kršćanstva pridonijela je osjećaju zajedništva, bez obzira na granice koje su razdvajale kraljevstva. Čak i nakon laiciziranja europske misli u prosvjetiteljstvu sačuvao se taj kršćanski temelj, svjesno ili nesvjesno, kao bitan. Pojam kršćanstva je počevši od 11. stoljeća postao odrednicom Europe. Samo po imenu srednjovjekovni su Europljani potomci lijepe Agenorove kćeri i Zeusa u liku bijelog bika. U stvarnosti, srednjovjekovna Europa jest latinsko kršćanstvo. *Christianitas* nije bio samo mentalni nego i geografski pojam koji počinje s Dalmacijom, vratima Zapada. Tako će, čak u 17. stoljeću, jedan od putnika s Istoka, Peter Mundy, s Cornwalla, uplovivši u splitsku luku 1620. godine, zabilježiti u svoj dnevnik "vidi se da smo ušli u kršćanstvo, to je sasvim drugi svijet".²

Ta znakovita primjedba navodi na još jedno pitanje: Gdje je granica srednjovjekovne Europe, gdje je razdjelnica Istoka i Zapada? Na to pitanje postoje bezbrojni odgovori, ovisno o tome koliko istočno se nalazi onaj koji ga postavlja, no, ipak je najjasnija i najvažnija ona razdjelnica na kojoj su se nalazile hrvatske srednjovjekovne zemlje, razdjelnica uspostavljena još u antici podjelom Carstva i osnažena nizom srednjovjekovnih podjela, od opreka Istočnog i Zapadnog Carstva, raskola i rastućih razlika između rimskog i ortodoksnog kršćanstva do granica uspostavljenih turskim osvajanjima. Znak jednakosti između kršćanstva i srednjovjekovne Europe još su pojačali osmanski prodori – granica koju čuvaju *reliquiae reliquiarum* Hrvatske bila je jasna granica i odrednica same Europe. Hrvatska nije ni prvi ni jedini srednjovjekovni "štit i predziđe kršćanstva"³, no na

2) Prema: John Hale, *The Civilization of Europe in the Renaissance*. New York-Toronto: Atheneum, Maxwell MacMillan, 1994: 4.

3) Vedran Gligo, *Govori protiv Turaka*. Split: Logos, 1983: 343, 356.

je doista bila stvaran i tvaran bedem. Žigmundovi tabori i obrambeni pojas Matije Korvina zadržavali su osmansku plimu, čuvajući kršćanstvo, to jest Europu. Jacques Le Goff, u knjizi *L'Europe est-elle née au Moyen Age?* (nastaloj 2003, unutar projekta Stvoriti Europu), kaže da je ta granica bila presudna za kršćansku Europu.⁴ Cvijet europskog viteštva pobjegao je iz mnogih bitaka s Turcima između 1379. i 1526, dok su bitku s Turcima vodila kraljevstva srednje Europe, a ponekad je ona bila prepuštena samo izuzetnim pojedincima, uglavnom iz hrvatskih zemalja.

Na ovo se pitanje nadovezuje još jedno, također važno pitanje, to jest, jesu li srednjovjekovne hrvatske zemlje bile na periferiji Europe. Već u 9. stoljeću pojavljuje se ideja o *prestantiores Europae species*, koje čine Italija, Galija/Francuska i Njemačka. Iz te vizure i iz moderne, atlantski orijentirane Europe, sve izvan toga povlaštenoga kruga jest periferija. No, srednjovjekovna je stvarnost bila drugačija. Srednjovjekovna Europa baštinila je od antike sredozemnu ekumenu. Za razliku od moderne, zapadnjačke Europe, srednjovjekovna se Europa okuplja oko Sredozemlja, njemu je usmjerena i prožeta njegovim zračenjem, ono je njezina kolijevka i utroba. Preko njega ostvaruje komunikaciju s Azijom i Afrikom i prima njihove duhovne i materijalne plodove i utjecaje. Ta činjenica postavlja Hrvatsku, jadransku i sredozemnu zemlju u pravi kontekst i podvlači njezino srednjovjekovno značenje. Hrvatski prostor sudjeluje u sredozemnoj kulturi, štoviše, ona je, uz kršćanstvo, najvažnija sastavnica hrvatske kulture. Nadalje, da spomenem samo neke momente: rimska kurija upravo u hrvatskim zemljama gradi svoju politiku na Balkanu, Dalmacija je tijekom čitavog srednjeg vijeka u središtu interesa Venecije, Slavonija postaje bogato uporište ugarskih vladara. Taj ravničarski, u ranom srednjem vijeku ničiji prostor, postaje prostor naseljavanja i urbanizacije, tipično europski prostor etničkog i kulturnog miješanja. Iz političke razdijeljenosti i položaja srednjovjekovnih hrvatskih zemalja proistjecalo je obilje raznolikih pripadnosti i kulturnih zračenja, što u konačnici pridonosi bogatstvu Hrvatske. Hrvatske zemlje, a osobito Dalmacija, svoju kulturnu posebnost u srednjem vijeku grade prije svega na mnogovrsnom bogatstvu antičkog nasljeđa. Ta urbana, mediteranska kultura tijekom čitavog srednjeg vijeka zrači duboko u hrvatsko kopno. S druge strane stižu i utjecaji sa srednjoeuropskog prostora, prepoznatljivog već u srednjem vijeku. Od 1102. politička realnost Hrvatske bila je zajednica s Ugarskom, koja vodi srednjoeuropsku politiku i u tom smjeru povlači i hrvatske zemlje, osobito Slavoniju. Upravo je srednjoeuropski prostor i nakon srednjeg vijeka očuvao političku snagu srednjovjekovnih ideja o latinskom kršćanstvu i kršćanskoj, to jest europskoj solidarnosti. Jedan od bitnih elemenata toga zajedništva, latinski jezik, upravo je u Ugarskoj i Hrvatskoj najduže živio kao službeni jezik, sve do 1847. godine. Također, u srednjovjekovnu Hrvatsku stiže i osobita baština Istoka. Hrvatske su zemlje, može se reći, Zapad koji je izbliza upoznao Istok – iz Bizanta, kasnije i iz Osmanskog Carstva primale su duhovne i materijalne vrijednosti, iako je njihov identitet bio oblikovan prije svega vrijednostima kršćanskog Zapada.

Srednjovjekovna Hrvatska s Europom dijeli mnogo toga: osim mnogovrsnog i dalekosežnog kulturnog zračenja kršćanstva tu su i mnogobrojne društvene podudarnosti: kraljevstvo i kraljevska vlast, afirmacija plemstva, kako feudalnog tako i gradskog patricijata, viteška i kurtoazna kultura, pučka kultura, ekumena latinskog jezika i pismenosti, pravna kultura, urbanizacija i civilizacijska dostignuća koja s njom idu,

4) U talijanskom prijevodu: Jacques Le Goff, *Il cielo sceso in terra. Le radici medievali dell' Europa. Fare l'Europa*, ed. J. Le Goff. Roma-Bari: Laterza, 2004: 188.

romanika i gotika, monetarizacija gospodarstva, rast trgovine i obrtništva, veliki napredak agrikulture, nova promišljanja o vrijednosti žene i djeteta, evolucija braka i obitelji, odnos prema drugima i drugačijima, da spomenem samo nešto od bogate popudbine hrvatskog srednjovjekovlja, toliko bitne našem današnjem životu, bili mi toga svjesni ili ne. U četrnaestom je stoljeću Hrvatska dijelila s Europom sve apokaliptičke nevolje, od zahlađenja, dugotrajnih kiša, velikih gladi do epidemija kuge koje je nisu ostavile sve do 17. stoljeća. Četrnaesto je stoljeće donijelo i neke dugoročne dobrobiti, upravo kad je riječ o integraciji hrvatskih zemalja. Kroz ambiciozni projekt Ludovika Velikog koji je prvi puta u istu političku zajednicu povezo sve hrvatske zemlje osim Istre, koji je u tu zajednicu prvi puta doveo Dubrovnik, pokazala se dugoročna dobrobit od jadranskog smjera hrvatske politike. Iako su to političko zajedništvo srušile krize 15. stoljeća, ono je učvrstilo već i prije postojeće spona i postalo temeljem kasnijih integracija. Petnaesto stoljeće, prijelomno za čitavu Europu, hrvatskim je zemljama donijelo i veće krize. Posljedice osmanskih osvajanja bile su katastrofične: dolazi do gospodarske i demografske krize, propadaju vlastelinstva, trgovina zaostaje, stanovništvo se raseljava, izuzev Dubrovnika gradovi stagniraju, uopće, razlike između pojedinih dijelova hrvatskog prostora postaju sve veće. Dio hrvatskih zemalja, prije svega srednjovjekovna Hrvatska, ušao je u sastav Osmanskog Carstva i doživio temeljite i trajne društvene promjene. U isto vrijeme kad je Europa doživjela demografsku ekspanziju, Hrvatska je ostala *terra deserta*. Kada su se prilike smirile postala je područje doseobe novog stanovništva koje nije izraslo iz srednjovjekovne tradicije hrvatskog prostora, koje sa sobom nosi nove društvene oblike i nove političke probleme.

Svojom višestrukom pripadnošću, kako političkom, tako i kulturnom, Hrvatska je već u srednjem vijeku bila bliska europskom zajedništvu. Hrvatski krajevi gravitiraju Veneciji, Budimu, Rimu, Austriji, Bizantu, Jadranu i Mediteranu, srednjoj Europi. Hrvatski je prostor na različite i mnogostruke načine komunicirao s europskim prostorom. Poveznice su dolazile s trgovinom, hodočašćima, školovanjem, literaturom. Politička razdijeljenost Hrvatske, te priznavanje ugarske, odnosno mletačke vlasti imali su i kulturne posljedice. Središta vlasti, a to znači ne samo odlučivanja, nego i kulturne politike i investicija, bila su izvan Hrvatske. Iz istog razloga, izuzevši dominikanski *studium generale* u Zadru, u hrvatskim zemljama u srednjem vijeku nema jedne od najvažnijih institucija na kojima počiva zapadna civilizacija, to jest sveučilišta, rasadnika intelektualnog rada. No, srednjovjekovni Hrvati ipak subaštine tu lijepu Europu znanosti i umjetnosti učeći i radeći na europskim dvorovima i sveučilištima, od Bologne, Pariza, do mletačke Padove i drugih. U samoj Hrvatskoj učila su se *studia humaniora* u višim školama, studiji koji su označili program nove europske učenosti, novog praktičnog znanja i spoznaje čija je zadaća utjecati na djelovanje čovjeka. Intelektualni, stvaralački rad, kult knjige, izuzetni dometi duha nisu mimoišli hrvatske zemlje. Istra je stoljećima bila rasadište glavnih književnih tekstova srednjega vijeka i odanle su oni prelazili u druge slavenske književnosti. Jednako tako, svi žanrovi srednjovjekovne europske literature presađeni su i na hrvatsko tlo. Stvaralaštvo na latinskom jeziku otvaralo je hrvatsku kulturu europskoj publici i zapravo nije konkuriralo bogatoj struji stvaralaštva na hrvatskom jeziku. Hrvatska je kreativno prihvatila romaniku, gotiku, a potom i renesansu. Upravo je Dalmacija bila prvo europsko područje koje je prihvatilo i na osobit način u svoj vlastiti identitet ukorijenilo fenomen talijanskog humanizma i renesanse, a tu činjenicu Europa danas ponovo otkriva. O dosegu toga utjecaja i razini gradske kulture koja je iz njega proizašla dovoljno svjedoči zabilješka o biblioteci zadarskog trgovca suknom Mihovila Petrovog

iz 1385. godine, gdje se spominju mnoga popularna srednjovjekovna znanstvena i književna djela, a među njima i raskošni kodeks Danteove Božanske komedije.⁵

Jednako kao što srednjovjekovne hrvatske zemlje sudjeluju u zajedničkoj europskoj baštini, one donose i svoje osobite plodove koje je također u ovoj prilici nemoguće sve navesti. One se očituju u kulturnim, društvenim i političkim fenomenima. Primjerice, područje srednjovjekovne Hrvatske tijekom kasnijeg srednjeg vijeka očituje izrazite društvene osobitosti koje proizlaze iz baštine ranosrednjovjekovnog hrvatskog kraljevstva i iz činjenica da na tom prostoru de facto nema kraljevske vlasti niti *iura regalia*. Zbog toga ondje raste moć velikaških obitelji, osobito knezova Krčkih i Bribirskih koji će i u novim uvjetima i s novim imenima Frankopana i Zrinskih tijekom čitavog ranog novovjekovlja ostati okosnicom hrvatskih zemalja. Tu je i uporište nižeg plemstva, okupljenog u slobodnim plemićkim općinama, te u savezu 12 plemena. Na tom snaženju plemstva počiva i porast značenja sabora, te se oblikuje tzv. hrvatski politički narod. Slobodne seljačke općine, kao i katuni autohtonih Vlaha katoličke vjere i glagoljske pismenosti, svjedoče o osobitosti tog prostora koju su zbrisale turske provale.

U Dalmaciji nalazimo osobite oblike gradske uprave, slične jedino onima u Italiji, ali sa nekim vlastitim rješenjima. Dalmatinski gradovi nastoje graditi samostalnost između Venecije, Ugarske, kasnije i Turske. Treba tu spomenuti i Dubrovnik, koji se tijekom srednjega vijeka razvio u grad-državu, oblik koji inače bio poznat samo u Italiji. On je sačuvao taj srednjovjekovni oblik u vrijeme kada su se drugi gradovi integrirali s većim državama ili su sami postali velike države, kao Venecija. S time, sa svojom slobodom, sa svojom vlastelom, lađama na Levantu i Ponentu i sa izuzetnim umjetničkim stvaralaštvom, Dubrovnik je dragocjeni dio srednjovjekovne hrvatske baštine. U njegovu je zaleđu Bosna, tijekom čitavog srednjeg vijeka neraskidivo vezana uz hrvatsku povijest, zemlja sa izrazitim vjerskim, društvenim i kulturnim posebnostima.

Plemeniti biser hrvatske srednjovjekovne baštine svakako je glagoljaštvo. Zanimljivo je da su se Hrvati, unatoč uspjehu akcije iz Carigrada, priklonili latinskoj crkvi, zadržavajući ipak kao svoje osobito obilježje kulturna i duhovna postignuća misije solunske braće. Glagoljaštvo je bilo najosobitiji način afirmacije hrvatskog jezika, ali i pogled na svijet koji je duboko utjecao na srednjovjekovnog hrvatskog čovjeka. Pisani tragovi i duhovno zračenje toga mentaliteta ostali su trajnom baštinom hrvatske, ali i europske i svjetske povijesti. S dobrim je razlogom papa Ivan Pavao II proglasio Ćirila i Metoda zaštitnicima Europe, zajedno s Benediktom iz Nurcije. Za Hrvatsku je od neizmjerne važnosti presudno značenje glagoljaštva za Istru. Iako se Istra razvijala izvan hrvatskog političkog područja, njezina snažna hrvatska, glagoljaška sastavnica, sačuvala je hrvatski etnički i društveni krug kroz neprekidni slijed kriza i nemira što su je napadali tijekom čitave njezine povijesti.

Književnici koji su dali zamah latinitetu, kročeći novim humanističkim putevima, potakli su neizravno i uzlet nove, svjetovne književnosti na narodnom, hrvatskom jeziku. Ona je, naime, izrasla iz urbane kulture, afirmirajući narodni jezik u odnosu na latinski na isti način kao što je to bilo u Italiji. Uz latinski i hrvatski, u dalmatinskim gradovima nastaje i književnost na talijanskom, pa i na grčkom jeziku. Višejezičnost i višepismenost književnosti jedna je od osobitosti srednjovjekovne hrvatske kulture. Književna potraga

⁵) Jakov Stipišić, Inventar dobara Mihovila suknara pokojnog Petra iz godine 1385. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru, 2000.

za hrvatskim jezikom, "novom plavcom" i "perivojem od slave"⁶, isprepletena je s prvim korijenima nacionalnog osjećaja i osjećaja slavenskog zajedništva. Dakako, osjećaj nacionalne pripadnosti svoje moderno značenje poprima tek u 18. stoljeću, no udaljeno izvorište toga osjećaja jest srednji vijek. Kao i u Europi tako i u Hrvatskoj, narodnosna pripadnost je u srednjem vijeku bila određena jezikom. Rastuća sklonost književnika 16. stoljeća prema književnosti na narodnom jeziku znak je osjećaja hrvatske narodne pripadnosti i domoljublja, koje pjesnici međusobno explicite svjedoče. Humanizam, zajednička europska referentna točka, u hrvatskoj recepciji poprimio je neke osobitosti koje su odražavale ključne probleme ljudi s ovog prostora. Više nego u ostatku Europe, hrvatski su humanisti bili zaokupljeni stvarnošću: ugroženom baštinom, jezikom, kršćanstvom. Iz toga je proizašao osobiti domoljubni zanos, svijest o vlastitoj narodnoj pripadnosti, o slavenskoj i kršćanskoj sastavnici tog identiteta, i istovremeno univerzalnoj zajednici učenih. Kroz djelovanje humanista očituju se različite razine osjećaja pripadnosti i postavljeni su temelji budućih integracija.

U bogatu prtljagu hrvatskog srednjovjekovlja, naravno, ulaze i individualna dostignuća izuzetnih pojedinaca, još i danas živući i nadahnjujući stvaralački proplamsaji. Nabrojiti svo to blago ovom je prilikom nemoguće, pa ću spomenuti tek neke domete hrvatskog srednjovjekovnog stvaralaštva: djela i misao Hermana Dalmatinca, Marulićeve kršćansko-humanističke bestsellere i "novu plavcu" Juditu, snažnu, osebujnu i usamljenu figuru Marina Držića i isto takvo djelo, genijalnu inovativnost Jurja Dalmatinca na šibenskoj katedrali...

Kao što je već rečeno, u srednjem vijeku javlja se ideja Europe, a iz toga proizlaze i politički, mobilizatorski pozivi na jedinstvo. Jedan od pregalaca i vođa takve politike bio je papa Pio II. koji poziva na jedinstvo kršćanstva, odnosno Europe u nizu pisama, poslanica, pa i u tekstu naslovljenom *De Europa* iz 1458.⁷ Na sličan način su o ideji Europe, europskog jedinstva razmišljala i dvojica Hrvata i to s većom širinom negoli njihovi suvremenici i nastavljači na Zapadu. Ivan Stojković naglašava potrebu obnove i uspostave jedinstva zapadne ekumene u cilju sjedinjenja s kršćanima Istoka. Duboko je uvjeren da se samo snažna, politički jedinstvena Europa može uspješno suprotstaviti prodoru Islama i od otomanske okupacije osloboditi balkanske i istočnoeuropske kršćanske narode i zemlje. Drugim riječima, smatra da samo jedinstvena Europa može opstati i sačuvati svoj osobiti identitet. Za Ivana Viteza od Sredne, *christianitas* ugrožena od Turaka obuhvaćala je i zapadnu i istočnu kršćansku ekumenu, pa on osuđuje nemar europskih država prema Bizantu i Istočnoj Crkvi. Stojkovićeve i Vitezove ideje nisu bile samo misaoni projekti: oni su svoje misli i riječi pretočili u djelovanje ustrajni i onda kad su se našli sami na tom putu. Može se reći da su ta dvojica ljudi dalekovidnih umova i velike odgovornosti imali viziju buduće Europe.⁸

Priznanje Habsburgovaca za hrvatske vladare koje označuje dogovorni kraj hrvatskog srednjega vijeka, također je jedna stepenica na putu ka europskom jedinstvu. Naime,

6) Petar Zoranić, Planine, ur. Josip Bratulić, prev. Marko Grčić. Zagreb: Matica hrvatska 2000: 283-293; Marko Marulić, Judita, ur. M. Mogaš, J. Bratulić. Split: Književni krug, 1989: 78.

7) Aenea SiLVI-LVIIo Piccolomini, Opera Omnia. Basileae: Petri, 1551: 387-471.

8) Stojkovićeve govore na te teme objavio je Walter Brandmuller, Das Konzil von Pavia-Siena, vol. II. Münster: Aschendorff, 1974: 89-190; Ioannis Vitez de Zredna ep. Varadiensis in Hungaria, Orationes in causa expeditionis contra Turcas habitate item Aeneas SyLVI-LVIIi Epistolae ad eundem exaratae 1453-1457, ur. Vilmos Fraknoi. Budapestini, Vienna, 1878, 13-22; Iohannes Vitezde Zredna opera quae supersunt, ur. Iván Boronkai. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980: 259-261.

hrvatsko plemstvo je tada postalo dionikom pokušaja da se Europa ujedini na dinastičkoj osnovi, pod vlašću Habsburgovaca. Zaključci sabora hrvatskih staleža s početka 1527. godine svjedoče da hrvatsko plemstvo u tu integraciju ulazi samosvijesno, ne samo sa sviješću nego i s ponosom gledajući na vlastitu srednjovjekovnu tradiciju.⁹Njihov politički program koji priznaje i prihvaća suvremene integracije, ali i čuva vrijednost vlastite zasebnosti, jest par excellence svjedočanstvo dijalektike između zajedništva i posebnosti karakteristične za Europu. Ideal Europe nije nekakav američki melting-pot koji bi se ponosio utapanjem razlika u kaši zajedništva, uravnilovke. Ideal Europe je jedinstvo različitosti koji se možda neće ostvariti zbog dominacije i interesa bogatih, no taj ideal neporecivo postoji u ideji europske zajednice. On ima svoje uporište u srednjovjekovlju koje je stvorilo osebuje duhovne vrijednosti Europe u kojima je dijela imala i ima i Hrvatska.

Na kraju moram reći da sam o obilju vrijednosti koje je Hrvatska razmjenjivala s Europom u srednjem vijeku rekla vrlo malo. To veliko blago srednjovjekovlja ni za Europu ni za Hrvatsku nije samo stvar prošlosti, nije to mrtva, pohranjena baština nego živa energija koja prožima i naš današnji europski i hrvatski svijet. Zaključila bih prigodno, jer se radujem da smo se našli baš ovdje u mojoj Istri, s citatom iz istarske preradbe Lucidara: "Europija je poli mora i jide daže do gor skoze jednu zemlju, jaže zovet se Škocija, a Dacija, Đermanija i jide poli reku Dunai i vaspet daže do mora. Vaspet je jedna last, jaže zovet se Istria."¹⁰Srednjovjekovnom glagoljičkom svjedočanstvu o pripadnosti Istre i ostalih hrvatskih zemalja Europi ne treba ništa dodati.

9) Acta comitalia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Hrvatski saborski spisi, ur. Ferdo Šišić. Knjiga I, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, sv. 33, Zagreb: JAZU, 1912: 50-53, 99.

10) Tone Peruško et al. Knjiga o Istri. Zagreb: Školska knjiga, 1968.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LVI-LVII
ZAGREB 2003.-2004.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LVI-LVII, str.1-259, Zagreb 2003.-2004.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clío

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky